

ECONOMIE

HAVO

Oefentoets SE C

Dit schoolexamen bestaat uit 4 opgaven en in totaal 19 vragen.

Er zijn maximaal 35 punten te behalen.

Geef waar gevraagd een verklaring, uitleg, toelichting of berekening. Als deze ontbreken, worden aan het antwoord geen punten toegekend.

Je mag GEEN grafische rekenmachine gebruiken!

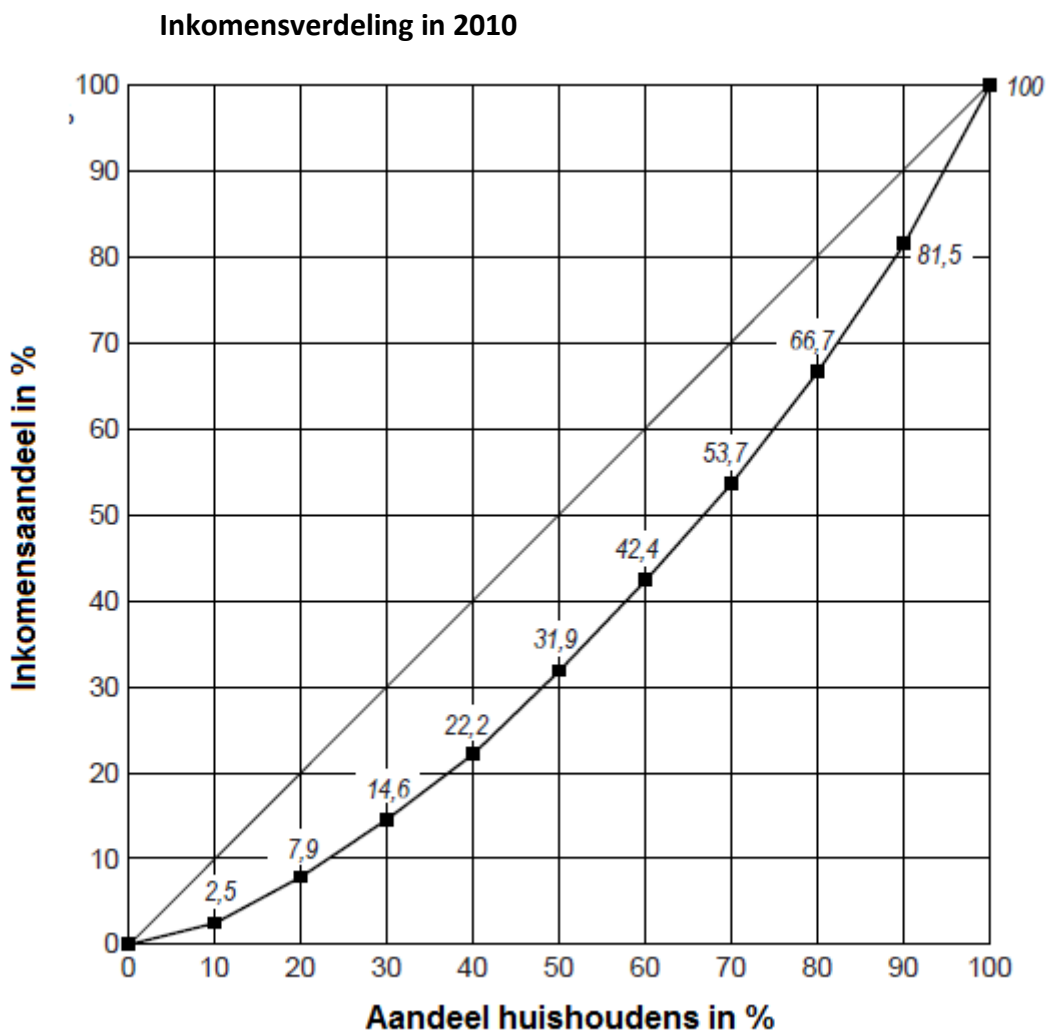
Cijfer = (behaalde punten / max. aantal punten) x 9 + 1

Succes!

Opgave 1: De inkomensverdeling verandert (8 punten)

In de grafiek hieronder wordt de primaire inkomensverdeling over huishoudens in een bepaald land in 2010 weergegeven. In de tabel eronder staat de primaire inkomensverdeling van huishoudens in hetzelfde land maar dan in 2015.

Inkomensverdeling in 2015

Huishoudens in 10%-groepen van laag naar hoog inkomen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Inkomensaandeel (%)	0,6	4,0	5,3	6,6	7,9	9,3	11,2	13,6	16,6	24,9

- 1p 1. Bereken hoeveel procent van het inkomen in 2010 werd ontvangen door de 20% huishoudens met de hoogste inkomens.

Stel dat in 2010 het nationaal inkomen van dit land 600 miljard euro bedroeg en het aantal huishoudens 14 miljoen.

- 2p 2. Bereken het gemiddeld inkomen per huishouden van de vijfde 10%-groep huishoudens in 2010.

De 80/20-ratio is een maatstaf voor inkomensongelijkheid. Deze ratio wordt berekend door het totale inkomen van de 20 procent mensen met de hoogste inkomens te delen door het totale inkomen van de 20 procent mensen met de laagste inkomens.

- 2p 3. Toon met een berekening van de 80/20-ratio aan of de relatieve verschillen tussen de inkomens van huishoudens in 2015 groter of kleiner zijn geworden dan in 2010.

De inkomensverdeling in een land kan minder scheef worden gemaakt door de wijze waarop belasting wordt geheven.

- 3p 4. Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst.

Stijging van het BBP in een land betekent een groei van de ...(1)... inkomens. Als deze groei meer dan evenredig terecht komt bij de hogere inkomens is er sprake van ...(2)... van de inkomensverdeling. De Lorenzcurve die de primaire inkomensverdeling weergeeft verschuift dan naar ..(3).. Indien de overheid van dit land besluit het oude progressieve systeem van inkomstenbelasting te vervangen voor een vlaktaks, dan heeft dit ..(4).. effect en zal de Lorenzcurve die de secundaire inkomensverdeling weergeeft ..(5).. liggen.

- (1) primaire / secundaire
- (2) denivellering / gelijk blijven / nivellering
- (3) links / rechts
- (4) een denivellerend / een nivellerend / geen
- (5) meer naar links / meer naar rechts / op dezelfde plek

Opgave 2: Toegevoegde waarde van Tennis4fun (8 punten)

Van de firma "Tennis4fun" die tennisrackets produceert, is in het jaarverslag over 2016 de volgende resultatenrekening te vinden:

Boekjaar 2016 / BV Tennis4fun			
Grondstoffen	€ 125.000	Omzet	€ 480.500
Loonkosten	€ 55.000		
Externe accountant	€ 17.000		
Afschrijvingskosten	€ 12.000		
Rentekosten	€ 6.500		
Saldo (winst)	€ 265.000		
Totaal	€ 480.500		

- 1p 5. Bereken de waarde van het intermediair verbruik van de firma "Tennis4fun".
- 2p 6. Bepaal de netto toegevoegde waarde van de firma "Tennis4fun" via de productie, ook wel de objectieve methode.

De netto toegevoegde waarde kan niet alleen berekend worden via de productie, maar ook op basis van de inkomensvorming, ook wel de subjectieve methode, en de finale bestedingen.

- 2p 7. Bereken de netto toegevoegde waarde aan de hand van de inkomensvorming.

Tellen we de bruto toegevoegde waarden van de bedrijven en de overheid bij elkaar op, dan vinden we het Bruto Binnenlands Product (BBP). Leerling Peter zegt dat de toegevoegde waarde van de overheid op een andere manier berekend wordt dan de toegevoegde waarde van de bedrijven.

- 1p 8. Geef aan of Peter gelijk heeft. Beargumenteer het antwoord.

Peter's economiedocent legt uit dat het BBP wordt gebruikt als welvaartsmaatstaf; hoe hoger het BBP van een land, hoe hoger de welvaart. Hij vertelt echter ook dat het BBP om verschillende redenen een beperkte welvaartsmaatstaf is en dat er alternatieve welvaartsmaatstaven zijn die hierop inspelen. Twee voorbeelden zijn de 'Human Development Index (HDI)' en 'groen BBP'.

- 2p 9. Kies één van deze alternatieve welvaartsmaatstaven en leg uit hoe deze rekening houdt met één van de beperkingen van het BBP.

Opgave 3: De horeca wordt steeds duurder (12 punten)

In 2010 steeg het CPI, ook wel de consumentenprijsindex, in Nederland met 1,8%. In hetzelfde jaar bedroegen de prijsstijgingen in de horeca 5%. De wegingsfactor hiervan was 15%.

- 2p 10. Bereken de gemiddelde prijsstijging van de overige producten.

Het brutoloon van Fenna bedroeg 27.934 euro in 2009. Zij kreeg een loonsverhoging van haar baas waardoor zij 28.220 euro verdiende in 2010.

- 2p 11. Bereken de reële loonverandering in procenten van Fenna in 2010. Rond af op twee decimalen. Geef de berekening en geef aan of het een daling of een stijging betreft.

De relatief hoge prijsstijgingen in de horeca kunnen op langere termijn leiden tot een verlaging van de wegingsfactor van deze artikelgroep bij de berekening van het CPI.

- 2p 12. Geef hiervoor een verklaring.

Zoals gezegd, was er in 2010 sprake van inflatie in Nederland. Daarentegen werd er in 2016 gevreesd voor deflatie. Deflatie kan leiden tot afnemende investeringen door bedrijven wat negatieve gevolgen heeft voor de economie.

- 2p 13. Leg uit hoe deflatie kan leiden tot afnemende investeringen door bedrijven.

Niet alleen in Nederland, maar in heel Europa dreigde deflatie. Om dit te voorkomen, voerde de ECB monetair beleid waarbij het de korte rente verlaagde.

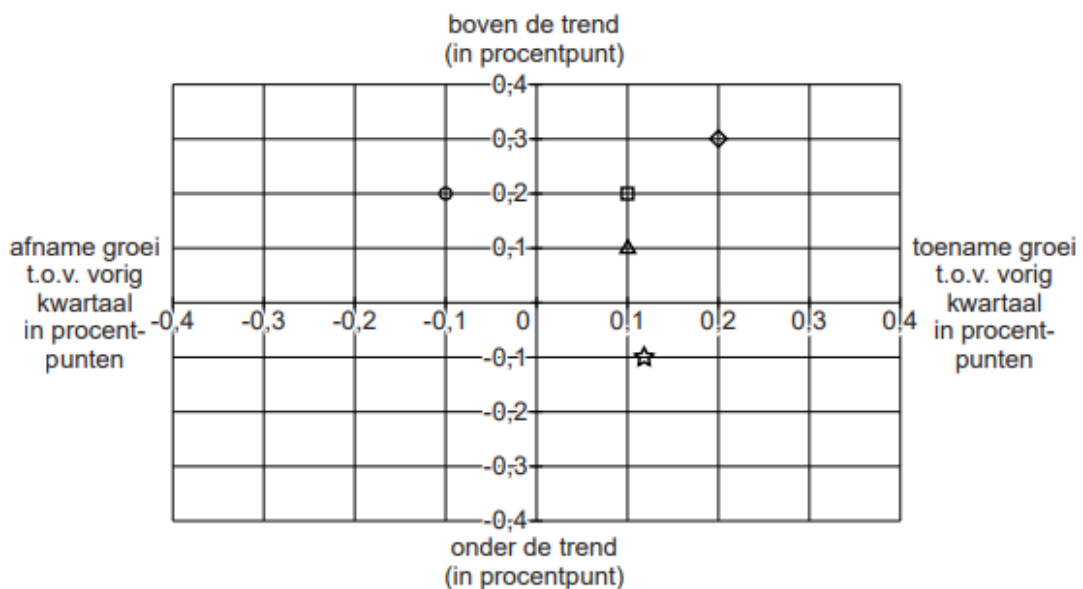
De Nederlandse regering wil in aanvulling op het beleid van de ECB extra maatregelen nemen om deflatie te voorkomen. Hiertoe overweegt het een anticyclisch begrotingsbeleid.

- 2p. 14. Leg uit:
- welke maatregelen de regering bij een anticyclisch begrotingsbeleid kan nemen om het risico op deflatie te verkleinen;
  - en hoe dat in zijn werk gaat.

Opgave 4: Wijzer van de conjunctuurklok

Hans is beleggingsadviseur bij een bank. Hij gebruikt een aangepaste versie van de conjunctuurklok (figuur 1) om de stand en het verloop van de economie te voorspellen. Hiermee kan hij inschatten hoe bijvoorbeeld aandelenkoersen zich zullen ontwikkelen en kan hij zijn beleggingsadviezen onderbouwen. Deze conjunctuurklok is samengesteld door een statistisch bureau en laat van een aantal indicatoren zien of deze duiden op een opgang of neergang van de conjunctuur. De symbolen staan op de plaats die de positie van de indicator in het laatste kwartaal van 2017 aangeeft. De schaalverdeling op de assen geldt alleen voor de verandering van het reële bbp, de uitvoer en de reële investeringen. Voor consumentenvertrouwen en werkloosheid geldt een afwijkende schaal. Zo geldt voor het consumentenvertrouwen dat dit zich in een hoogconjunctuur bevindt, maar wel is afgenomen ten opzichte van het vorige kwartaal.

figuur 1 conjunctuurklok van kwartaal 4 (2017)

Legenda:

- = procentuele stijging van het reële bbp ten opzichte van het voorafgaande kwartaal
- ☆ = procentuele stijging van de reële investeringen door bedrijven.
- = consumentenvertrouwen
- △ = werkloosheid
- ◇ = uitvoer

Toelichting: de trendmatige ontwikkeling van het bbp is 0,3% reële groei per kwartaal.

Hans leest in een toelichting op de conjunctuurklok dat de werkloosheid een achterlopende indicator is. De werkloosheid begint pas af te nemen als er al enige tijd een opgaande conjunctuur is.

- 2p 15. Leg uit waarom de werkloosheid een achterlopende indicator is.
- 1p 16. Is de werkloosheid gedaald of gestegen in het laatste kwartaal van 2017 ten opzichte van een kwartaal eerder? Licht je antwoord toe met behulp van figuur 1. Geef hiervoor een verklaring.
- 2p 17. Bereken met behulp van figuur 1 de procentuele stijging van het reële bbp in het vierde kwartaal van 2017 ten opzichte van het tweede kwartaal van 2017.

Hans verwacht dat de investeringen van bedrijven in het eerste kwartaal van 2018 in het kwadrant rechtsboven zullen liggen. Hij baseert deze verwachting op een andere indicator in de conjunctuurklok.

- 2p 18. Geef een argument voor de verwachting van Hans over de investeringen.

Ondanks de hoogconjunctuur is Hans voorzichtig in zijn voorspellingen over de aandelenkoersen. Op basis van zijn analyse van de conjunctuurklok over het laatste kwartaal van 2017 voorspelt Hans een mogelijke daling van de aandelenkoersen in 2018 tegen de achtergrond van de ontwikkeling van het consumentenvertrouwen.

- 2p 19. Onderbouw de voorspelling van Hans in het advies.

----- EINDE -----

Vragen	Correctievoorschrift	# punten
1	$100 - 66,7 = 33,3\%$	1
2	5e deciel = $14 \text{ mln.} / 10 = 1,4 \text{ mln. mensen}$; verdienen $31,9 - 22,2 = 9,7\%$ van het inkomen; $0,097 \times 600 \text{ mld.} = 58,2 \text{ mld.}$; $58,2 \text{ mld.} / 1,4 \text{ mln.} = 41.571,43$.	2
3	2010: $(100 - 66,7) / 7,9 = 4,2$ 2011: $(16,6 + 24,9) / (0,6 + 4,0) = 9,0$ Dus inkomensverschillen zijn relatief groter geworden	2
4	(1) primaire; (2) denivellering; (3) rechts; (4) een denivellerend; (5) meer naar rechts Bij 5 'op dezelfde plek' ook goed rekenen 1 punt voor (1), 1 punt voor combi (2) en (3) en 1 punt voor combi (4) en (5)	3
5	$125.000 + 17.000 = 142.000$.	1
6	$480.500 \text{ (omzet)} - 125.000 - 17.000 \text{ (intermediair verbruik)} - 12.000 \text{ (afschrijvingen)} = 326.500$	2
7	$55.000 \text{ (loon)} + 6.500 \text{ (rente)} + 265.000 \text{ (winst)} = 326.500$	2
8	Peter heeft gelijk. Overheidsdiensten kennen geen marktprijs. Gebruiken daarom de ambtenarensalarissen als maatstaf voor de productie/ toegevoegde waarde van de overheid.	1
9	HDI: Het BBP meet welvaart slechts in enge zin. HDI daarentegen meet welvaart in ruime zin en kijkt ook naar gezondheid en scholing. Groen BBP: Het BBP houdt geen rekening met negatieve externe effecten als milieuvervuiling. Groen BBP houdt wel rekening met de instandhouding van natuurlijke hulpbronnen en milieu.	2
10	$(15 : 100) \times 105 = 15,75$ $101,8 - 15,75 = 86,05$ $86,05 : 0,85 = 101,2 = 1,2\%$	2
11	NIC: $(28.220 - 27.934) / 27.924 \times 100\% = 1,02$; $1,02 + 100 = 101,02$ RIC: $(101,02 / 101,8) \times 100 = 99,23$; dus een daling van 0,77%	2
12	Door hoge horecaprijzen gaan mensen minder geld uitgeven bij horecagelegenheden. Hierdoor daalt het aandeel van horeca uitgaven in hun budget.	2
13	Voorbeelden van een juist antwoord: - Bij deflatie stijgt de reële rente. Hierdoor wordt het voor bedrijven minder aantrekkelijk om te lenen. - Producenten stellen investeringen uit omdat zij verwachten dat dit in de toekomst goedkoper zal worden.	2

	- Uitstel van aankopen/ bestedingen door consumenten en minder productie door bedrijven leidt tot minder (minder snel) investeringen.	
14	- De regering verlaagt de belastingen en/of verhoogt de overheidsuitgaven. 1 pt. - Hierdoor neemt de effectieve vraag naar goederen toe met als gevolg een opwaartse druk op het algemeen prijspeil. 1 pt.	2
15	Een voorbeeld van een juiste verklaring via een opgaande conjunctuur: In een opgaande conjunctuur zal een werkgever niet direct personeel aannemen omdat hij moet investeren in de (bedrijfsspecifieke) kennis van het personeel / wil aanzien of de stijging van de vraag aanhoudt / eerst uit een voorraad verkoopt / een tijdelijke stijging van de productie opvangt met het bestaande personeel of uitzendkrachten, waardoor een opgaande conjunctuur niet meteen leidt tot een afname van de werkloosheid. of Een voorbeeld van een juiste verklaring via een neergaande conjunctuur: Bij een tegenvallende conjunctuur zal een werkgever niet direct personeel ontslaan omdat hij geïnvesteerd heeft in de kennis van zijn personeel / wil aanzien of de daling van de vraag aanhoudt / niet meteen personeel kan ontslaan in verband met ontslagbescherming, waardoor een neergaande conjunctuur niet meteen leidt tot een toename van de werkloosheid.	2
16	gedaald Een voorbeeld van een juiste toelichting is: De indicator 'werkloosheid' staat in het eerste kwadrant (rechtsboven), wat betekent: de werkloosheidsontwikkeling bevindt zich in een hoogconjunctuur. Dat betekent een daling van de werkloosheid.	1
17	Een voorbeeld van een juiste berekening is: • Het bbp steeg in het vierde kwartaal ten opzichte van het derde kwartaal: $0,3\% + 0,2\% = 0,5\%$ • De stijging in het derde kwartaal ten opzichte van het tweede kwartaal was $0,3\% + 0,1\% = 0,4\%$ $1,005 \times 1,004 = 1,009 \rightarrow 0,9\%$ stijging. Opmerking Voor $0,5\% + 0,4\%$ wordt het tweede scorepunt ook toegekend.	2
18	Voorbeelden van een juist antwoord zijn: – Het bbp stijgt al twee kwartalen. Dat betekent dat om de productie nog verder te laten groeien de productiecapaciteit uitgebreid moet worden / bedrijven genoeg vermogen kunnen opbouwen om investeringen te doen (en dus komt de indicator in het kwadrant rechtsboven). – De uitvoer stijgt al twee kwartalen. Dat betekent dat er een toenemende vraag naar producten komt vanuit het buitenland. Om deze vraag aan te kunnen zal de productiecapaciteit	2

	uitgebreid moeten worden (en dus komt de indicator in het kwadrant rechtsboven).	
19	Een voorbeeld van een juiste onderbouwing is: <ul style="list-style-type: none"> • (Er is sprake van hoogconjunctuur, maar) het consumentenvertrouwen is al gedaald. Daaruit valt af te leiden dat het gaat om het einde van een hoogconjunctuur. Het is te verwachten dat de vraag zal gaan dalen. • waardoor (de productie zal dalen en) bedrijven minder winst kunnen maken en aandelen minder aantrekkelijk worden / in koers dalen.	2